

KÖVES ANDRÁS–SZAMUELY LÁSZLÓ

Antal László és a boszorkányok

A szerzők Antal László lapunk februári számában megjelent A kiigazítás – ahogy én látom című cikkére reagálnak.

Tanult barátunknak, Antal Lászlónak szörnyű álmai lehetnek. Boszorkányokat üldöznek az Európai Unióba készülő Magyarországon. Az üldözők: néhány önmagát közgazdász-
nak nevező egyén, voltaképpen csupán a „napi politikai gazdaságtan” művelői, hátuk mögött azzal az értelmiségi elittel, amely számára a Bokros-féle „kiigazítási” program nyíltan ellenszenves, s amely „érzelmi, indulati motívumokból táplálkozik, és az a meggyőződés fűti, hogy a gazdaságpolitika alapcéljainak a gazdaság állapotától, fejlettségétől független, magasabb rendű értékeken kell alapulniuk.”¹ A szegény üldözöttek pedig nem mások, mint e program hívei, kidolgozói és megvalósítói – akiket ma éppen úgy megbélyegeznek, üldöznek, a társadalmon kívüliségbe taszítanak, mint az átkosban az „antimarxistákat” – csak most a „neoliberális”, a „monetarista”, avagy a „restriktív” címkét ragasztják rájuk. (Mondja ezt a „lefelé menő restriktív spirál” fogalmának egykori szerzője.) A boszorkányüldözés a továbbiakban akár hevesebbé is válhat, hiszen „a belső kritika eddig soha nem tapasztalt indulatokat kavart”. Ha pedig a helyzet fokozódik, ami nincs kizárva, hiszen a mindenkori vészhelyzet elmúltával a politika hajlamos a szakértést mellőzni, akkor az egyensúlyhiányok újra kiéleződnek majd. A folytatódó boszorkányüldözés és a gazdaságpolitikai felelőtlenség láttán „a mostanra egyértelműen pozitívvá változott” külső értéktételek ismét kedvezőtlenre fordul, s minden kezdődik elől: a stabilizációs operáció megismétlése elkerülhetetlenné válik.

Álom és valóság azonban – szerzőnk nem kis szerencséjére – merőben különbözik egymástól. Senkit sem átkoznak ki, senkit sem égetnek meg – a legkevésbé azokat, akikért Antal aggódik. Ez nem is volna lehetséges, hisz ők nemcsak a gazdaságpolitikát, hanem jórészt a szakmai közgondolkodást is uralják.² Erről könnyen meggyőződhetünk, ha akár futólag belelapozunk az elmúlt egy-két év közgazdasági szaksajtójába, a mérvadó napilapokba, vagy akár az „értelmiségi elit” folyóirataiba. A nyilatkozó gazdaságpolitikuskoknak, a kormányt bíráló vagy éppenséggel „védelmező” szakértőknek és kommentátoroknak nincs gyakoribb mondandójuk, mint az, hogy a gazdaságpolitikát a „felpuhulás” veszélye fenyegeti. Unos-untalan ismételtetik, hogy az egyetlen igazi veszély – legalábbis az országon belül – az, hogy a kormány választási megfontolásokból, különböző érdekcsoportok nyomására vagy egyszerűen örökölt reflexeinek engedelmesskedve

¹ Antal László: A kiigazítás – ahogy én látom. Közgazdasági Szemle, 1998. február. 99. old. (A továbbiakban e cikkre az oldalszám szövegközi, zárójeles megjelölésével hivatkozunk).

² Ezért az Antal cikkében elmarasztaló jelzőként felfogott „monetarista” vagy „neoliberális” minősítésnek pártállam-kori megfelelője – sajnos – nem az „antimarxista”, hanem sokkal inkább a „vonalas”.

az eddigi stabilizációs politikát feladva „túlköltekeznek” majd, s így megalapozatlanul, azaz az egyensúlyi helyzetet ismét rontva élénkíti a gazdaságot.

A kritika természeténél fogva olykor indulatos, de (ellentétben a pártpolitikai csatározásokkal) a szűkebb értelemben vett szakmai viták – Antal László írása a sajnálatos kivétel – az álláspontok eltérései ellenére a korábbinál inkább higgadtabb hangvételűek, valószínűleg azért, mert a gazdasági helyzet normalizálódott, amit a magukra adó elemzők nem vitatnak, akár kritikusan, akár kevésbé kritikusan szemlélik a gazdaságpolitika irányvonalát és gyakorlatát.

Szó sincs arról, amit Antal állít (101. o.), hogy ti. „1995 előtt a hazai szaksajtó egyáltalán nem volt hangos a követett gazdaságpolitika kritikájától”. Antal László – részben éppen a Kopint–Datorg színeiben – sem hallgatott, kemény kritikával illette például a bankkonszolidációt, amelyről megírta, hogy következményeit a következő kormánynak kell majd viselnie. Mi magunk hasonló felfogásban igyekeztünk elemezni az akkori gazdaságpolitikát, mint az 1994. évet követő. Jóllehet a Bokros-csomag sok tekintetben unikum volt – nem is annyira a jövedelemcsökkentő intézkedések radikalizmusát tekintve, mint inkább azért, mert olyan kérdésekben is vállalta a nyílt társadalmi konfrontációt, amelyeknek semmi közük sem volt a stabilizációhoz –, az alapszemléletet, „filozófiát” tekintve mégis nagyfokú a kontinuitás az 1989-től máig is tartó időszak hazai gazdaságpolitikájában.

Ezért kicsit feszengünk is, amikor a mi egyes tanulmányainkról egy olyan eszmefuttatásban esik szó, amelyben a gazdaság- és a pártpolitika összekeveredik, hiszen a kihámozható mondandója lényegében akörül forog, hogy az 1995 márciusában történekmért, illetve a Bokros-csomag következményeiért melyik kormány felelősebb a másikkal. Ebbe a vitába nem kívánunk beszállni, ezt a pártpolitikuskra hagyjuk.

Tény és való, hogy a Bokros-csomagot követően „a külső értékítélet egyértelműen pozitívvá változott”. De ez egyáltalán nem áll olyan kiáltó ellentétben a hazai értékelésekkel, mint ahogy ezt Antal panasolja. A hazai értékelések a dolog természeténél fogva sokfélék (habár jelentős részük nagyon is respektálja a külföldi véleményeket), s ez a minimum, amit a gazdaságpolitikának (pénzügypolitikának) el kell viselnie. Viszont a kedvező külső értékítélet – amely a mai világban rendkívül fontos és kialakítása a kormány egyik legjelentősebb sikere – önmagában nem kezelhető olyan végső érveként, amely visszaigazolja a választott gazdaságpolitikai irány helyességét és belső kritikusanak eltévelyedését.

Mi több, a közelmúlt világgazdasági fejleményei – akár az Antal László által is említett csehországi krízis, akár a délkelet-ázsiai válság – ezeknek a külföldi értékítéleteknek a rendkívüli labilitását mutatják. Lehet ugyan azt állítani – mint cikkében Antal teszi –, hogy a csehországi gazdasági reformok sebezhetősége és számos tekintetben csupán látványos volta már korábban tudható volt (a vagyonszerzés privatizáció buktatóiról mi magunk is írtunk már 1991-ben), tény azonban, hogy a nemzetközi értékítéletet képviselő intézmények (az IMF, a Világbank, az EBRD) erről legalább 1996 közepéig nemigen vettek tudomást. Az éveken át kedvenc Csehország hirtelen esett ki a pikszisből.³ Még inkább igaz ez Délkelet-Ázsiára.

Ezt azért kell hangsúlyozni, mert a győzelmi nyilatkozatokkal ellentétben – amelyektől Antal László helyesen elhatárolja magát –, a stabilizáció utáni magyar gazdasági növekedés a legutóbbi adatok szerint is erősen féloldalas maradt. Ami dinamikusan növekszik, az elsősorban a gazdaságnak a nemzetközi gazdasághoz, a nemzetközi nagy-

³ Kiesett ugyan, de a hivatalos nemzetközi hitelminősítő ügynökségek 1998 elején – ha csak hajszálnyival is – Magyarországnál még mindig előrébb sorolják. Logikátlanak tűnik, mégsem mellőzhető tény az sem, hogy miközben a magyar gazdasági mutatók javulnak, az Euromoney országkockázati rangsorában az elmúlt év végén éppenséggel néhány hellyel hátrébb csúsztunk.

vállalatokhoz, a külkereskedelemhez kapcsolódó szektora, míg a nemzetközi piacokhoz, multinacionális vállalatokhoz nem vagy kevésbé kapcsolódó szektorok és tevékenységek stagnálnak vagy igen lassan bővülnek. Ez a félordalasság különösen sebezhetővé teszi a gazdaságot.

Dicséretes módon – bár apró betűs szövegbe, lábjegyzetbe eldugva – mégiscsak megvallja azt is, hogy 1995 második féléve és 1996 első féléve között valóban volt abszolút visszaesés Magyarországon: „A gazdasági visszaesés mértéke a nyártól nyárig terjedő időszakban becslésem szerint a GDP egy százalékát érte el” – így Antal (119. o., 36. lábjegyzet). Ezek szerint a „kiigazítás recesszió nélkül” tétele mégsem igaz?

Tulajdonképpen tanult barátunkkal végső soron az a baj, hogy ő maga az általa kárhoztatott ideologikus alapon közelíti meg a gazdaságpolitikát. Mint opusának első kommentálója, Langmár Ferenc éles szemmel észrevette (Világgazdaság, 1998. február 17.), amikor Antal László a Bokros-csomag bírálót azzal intézi el: ellenzéki politikai erőkről van szó, az a „dolguk”, hogy bírálják a kormányt, ha esik, ha fúj, akkor ez az érvelése megfordítható, és az következniek belőle, hogy a kormánypárti elemzőnek meg az a „dolga”, hogy minél szebbnek fesse le a valóságot, magyarul: apológiát űzzön. Nos, ebben egykori kollégánk sajnos „túteljesít”: nincs tekintettel a tudományos korrektségre, a tények tiszteletére, sőt néhol még a jó ízlésre sem. Csak két példa találomra az utóbbiakra.

1. Szerinte 1993-ban, a „negatív csúcspontban” (sic!) „a hazai kereslet gyors bővülése, nem pedig a külső recesszió vagy a költségvetési kamatterhek emelkedése okozta (miért okozta volna? – *A szerzők*)... az export és import közötti negatív olló kinyílását” (116. o.). Antal „csupán” olyan apróságokat felejt el megemlíteni, mint az export az évi abszolút csökkenése. Pedig a saját 1. táblázatának adatai szerint is (113. o.) a csökkenés 10,1 százalékos volt. A táblázatban egyéb „mazzolák” is találhatóak: az import 20,2 százalékos növekedésénél nem említi meg, hogy az az Oroszországból jövő, adósságtörlesztés fejében szállított hadieszközöket is tartalmazza, az utóbbiak számbavétele nélkül az import 12,6 százalékkal változott; e tétel nélkül számítva a GDP belföldi felhasználását, a közösségi fogyasztás is nem 27,5, hanem mindössze 4,2 százalékkal nőtt.⁴

2. A – nem tudni kiből álló – „értelmiségi elitnek” a következő szörnyű vádat vágja a fejéhez: „Ez a csoport az elmúlt évtizedekben sok mindenért felemelte a szavát, azt azonban nyugodtan, mondhatni közömbösen vette tudomásul, hogy az ország néha lassabban, néha lökészerűen, de folyamatosan eladósodott, azaz a jövő generáció rovására költekezett (amíg lehetett), elsősorban fogyasztott” (99. o.). A ma harmincévesnél idősebb korosztályok még emlékezhetnek arra, hogy kevés annyira titkosított információ volt Magyarországon, mint amely az ország külső adósságairól, devizatartalékairól stb. szólt. Nem értjük, kinek kellett volna akkor „felemelnie a szavát”, hol és hogyan.

Nem vesszük magunkra azt a megtiszteltetést, hogy az „értelmiségi elithez” soroljuk magunkat, de mivel egykori kollégánk többször és rosszalóan név szerint emleget bennünket írásában, feltesszük, hogy az általa szidalmazott csoportba mi is beletartozunk. Nos, ezúton közöljük, hogy a hetvenes évekbeli munkahelyünk, az egykori MTA Közgazdasági Információs Csoport által a „felső vezetés” tájékoztatására 180 példányban kiadott E-19. jelű anonim tájékoztatóban Fordulópont a kelet–nyugati kereskedelemben címmel, 1976. október 30-i keltezéssel tanulmányt közöltünk (egyikünk a szerzője, másikunk a szerkesztője volt), amelyben nyugati sajtóforrások alapján megbecsültük az akkori „tábor” országainak rendkívül gyorsan duzzadó adósságait. Előre jeleztük, hogy a Szovjetunió nem fogja – mert nem is tudja – megmenteni ezen országokat a fizetési képzetlenségtől. Mindez tíz-egynéhány évvel később be is következett (Magyarország és Cseh-

⁴ Bruttó hazai termék 1995-ben. (Előzetes adatok 2.) KSH, Budapest, 1996.

szlovákia kivételével). De mi volt a tanulmányunk hatása nálunk? A kormányzati felelősök összehívtak egy szakmai grémiumot, hogy az pálcát törjön felettünk, de főleg, hogy kimondja: sem az adatok, sem a prognózis nem felelnek meg a valóságnak, nincs ok az aggodalomra. Minthogy a jelenlevő egy-két szakember elismerte az adatok valódiságát, a megkezdett dádázás abbamaradt, egyébként nem történt semmi. Mivel pedig nem tettünk lakatot a szánkra a szakmai vitákban, egy akkori „reformközgazdász” (aki – már politikusként – Antalhoz hasonlóan hangosan elítélte az előző rendszer adóssághalmozó politikáját) leintette egyikünket azzal, hogy ne ijesztgessük a vezetést, mert restriktiókhoz fog folyamodni és „bekeményíti” a rendszert. Inkább csináljunk továbbra is adósságot... Ennyit a nem-tudjuk-milyen elit felelősségéről.

Tanult barátunk valamilyen oknál fogva mártíromságra áhítozik. Boszorkányüldözésses lidércek gyötrik. Boszorkányok pedig nincsenek. Hitbuzgó apologéták viszont annál többen...